

„Egy zenekart igazán jól felépíteni főleg bécsi klasszikus zenén keresztül lehet.
Rendre fel-felmerül a magyar zenekaroknál
az igény erre a korszakra, de általában nemigen van előrelépés”

Hiteles historizmus – nem üzleti alapon

„Még soha nem kaptunk 5 millió forintnál nagyobb összeget ugyanabból a forrásból.”

Az elmúlt években, évtizedekben a régizenei előadói gyakorlat hazánkban is nagyobb teret nyert, alapjaiban változtatva meg ezzel a zenészek és a közönség ízlését, látásmódját. A historizmus hozadékáról, hatásáról, a magyar régi-zenészek nehézségeiről és eredményeiről az irányzat jeles hazai képviselőjével, Vashegyi Györggyel beszélgettünk.

■ *Most már jó ideje viszonylag rendszerek a régizenei koncertek, a magyarországi historizmus története is évtizedekben mérhető. Mennyire került be a köztudatba?*

Jelentős mértékben: az utóbbi időben sokat dolgozom zeneakadémistákkal a zeneakadémiai zenekari képzésben, és jök a tapasztalataim. Benne van a levegőben, és ez már egy visszafordíthatatlan folyamat. Amikor először tartottam a főiskolai zenekarnak próbát (még a múlt tanévben), akkor arra kértek meg, hogy Helmuth Rillingnek készítsem elő a zenekart, Händel Saul című oratóriuma előadásához. Rilling a tanárom volt, jól ismerem, játszottam vele sokszor: nagyon tiszteltem őt és sokat köszönhetek neki, de egy idő után szakmailag más irányba mentem, mint ő. Itthon sok a félreértés, ezért fontos tisztázni: Rilling nagyon sokat tud a korról, rengeteg barokk és klasszikus zenét játszik, de nem azzal a bizonyos historikus megközelítési móddal. Rilling elküldte a saját kijelölt zenekari anyagát, és bizony ebben a kijelölésben elég régimódi előadói utasítások voltak keverve a régizenei gyakorlattal, kicsit pseudo-historikusnak is lehetne nevezni. Természetesen akkor az volt a feladat (főleg egy első, előkészítő próbán), hogy blattoljunk minél többet, a kotta beírásai szerinti stílusban. Számomra nagyon meglepő volt, hogy ezek a fiatal zenészek, akik egyáltalán nem részesültek semmiféle különösebb „régizenei” képzésben, maguktól lényegesen historikusabb stílusban játszották volna a zenét, mint ami be volt írva a kottába.

■ *Önök nem az első fecskék itthon, bár sok szempontból még mindig sok újat tudnak felmutatni.*

Valóban, az úgynevezett „régizenei” előadói gyakorlatnak mi már a harmadik hulláma vagyunk, ami nem feltétlenül jelent három teljes generációt, mert ezek a „hullámok” elég közel voltak egymáshoz. Az első ilyen kör a Capella Savaria és Corelli Kamarazenekar volt, akik már a '70-es évek végétől komolyan foglalkoztak ezzel, amikor a historizmus még az egész világon is viszonylag újdonságnak számított. A '80-as évek elején a Capella Savaria rengeteg lemezt készített, a Hungarotonnak ez az időszak az egyik fénykora volt. Nicholas McGegan is a Capella Savariához kötődött, ha jól tudom, neki személy szerint is sokat számított a nemzetközi karrierjében, hogy nagyon sok lemezt csinálhatott akkor velük a Hungarotonon keresztül. Őket követte a Concerto Armonico-s generáció, akik a Capella Savaria és köztünk vannak korban, ők a '60-as évek első felében született zenészek, akik szintén nagyon sokat tettek az ügyért. Ez a zenekar később sajnos feloszlott (bár most lehet, hogy újra működik, de már teljesen más körülmények között), a Capella Savaria máig tartja magát, bár azóta ott is több személyi váltás volt. Mi, az Orfeo Zenekar a hetvenes években születettekből és a még fiatalabbakból kerültünk ki, persze „örököltünk” mind a Capella Savariából, mind a Concerto Armonico-ból néhány kiváló zenészt. Amiben talán többet tudunk nyújtani az előtünk járóknál, az a Purcell Kórusral való szoros együttműködésnek köszönhető: a kórus egy évvel „idősebb” is az Orfeónál (1990-ben alapítottuk), és kórus és zenekar együtt sokkal tágabb repertoár megszólaltatására képes, mint egy-egy hangszeres vagy vokális együttes. A mi harmadik hullámunk már lemaradt a nagy nemzetközi lemezdömping-

ről; ennek vannak bizonyos hátrányai, de azért tulajdonképpen nem akkora nagy baj. Nagyon sok rossz felvétel is készült a '80-as és '90-es években szerte a világon „régizene” cím alatt, és ezért sokan némi joggal idegenkednek ettől az előadói gyakorlattól.

■ *Azokra gondol, akik néhány közbeljvet átvéve, valódi tudás nélkül, üzleti okokból vagy felszínességből úgy lovagolták meg ezt a kifejezést, hogy közben mindent játszottak, csak régizenet nem?*

Nem hiszem, hogy több szélhámos lenne a „régizene” között, mint a modern hangszereseknél: akad itt is, ott is. Persze tény és való, a hangszer önmagában nem a lényeg. Bármilyen hangszereken lehet kifejezően játszani (most ne menjünk bele abba, hogy az úgynevezett modern hangszerek sem modernek, és a korabeliek sem korabeliek!) és azokon az instrumentumokon is, amelyeket ma a szimfonikus zenekarok használnak, lehetne sokkal stílushűbben Bachot vagy Mozartot játszani, mint amit a magyarországi hangversenyéletben általában tapasztalunk, tisztelet a kivételnek. A Zeneakadémián egyébként már régóta a legkevésbé sem érzek ellenállást, bár tudom, hogy szokás őket kívülről bírálni, hogy miért nincs „régizene” tanszék.

■ *Hogy látja, lesz?*

Szinte biztos vagyok abban, hogy öt éven belül meglesz. 15 éve diplomáztam és kb. tizenhét éve tanítok is ott: hosszú ideje látom az ottani problémákat, de azért azt is el kell ismerni, hogy a Zeneakadémia az elmúlt tizenöt évben (zömmel önhibáján kívül) a saját alapfunkciói ellátására sem volt képes, emellett nem volt realitása egy „régizene”

tanszéknek. Nyilvánvaló, hogy e téren el vagyunk maradva a világtól, de azért legyünk optimisták: ebből az elmaradásból talán még erényt is lehet kovácsolni azáltal, hogy amikor majd nálunk is létrejön ez a tanszék, tanulhatunk mások tapasztalataiból és sok olyan hibát elkerülhetünk, amelyet mások elkövettek. Gondolok itt például bizonyos szektás szemléletre a „régizene-játékban”, amely egy ideig az egész világon sokfelé dominált, de most már szerencsére kiveszőfélben van. Talán az is jótékony hatással volt erre, hogy a lemezipar ilyen komoly válságba jutott: mindenki megpróbált emberközeli módon zenélni.

■ *Annak ellenére, hogy nincs régizene tanszék, a zeneakadémiai oktatás szemléletbe már régóta begyűrűzött a historizmus.* Az én akadémiai diákéveim alatt – ’88 és ’93 között – még éppen lehetett valamit érezni abból az ellenszemből, amely a historizmus irányában megnyilvánult. Ugyanakkor ennek az előadói gyakorlatnak, ma, ebben a repertoárban nem hiszem, hogy lehet alternatívája. Egy dolgot azonban nagyon nem szeretnék: ha Magyarországon a „régizene” térnyerése azt jelentené, hogy a modern zenekarok nem játszanak többé Mozartot vagy Bachot – borzasztó lenne! Nyilvánvalóan nem az a cél, hogy az összes hangszert lecseréljük korabelire, a húrokat bélhúrookra. Ez nem is reális. A cél az, hogy mindenki játsszon minél több zenét ebből a korból, gyűjtsön minél több tapasztalatot a régi hangszerekről. Az egészen biztos, hogy ez a fajta előadói gyakorlat közelebb visz a művekhez és olyanfajta ismereteket lehet rajta keresztül szerezni, amelyeket aztán az úgynevezett modern hangszereknél is hasznosítani lehet.

■ *Ma már világtendencia, hogy a régizene előadói gyakorlatából és az ezzel kapcsolatos kutatásokból származó eredményeket a modern hangszereknél is tudomásul kell venni. Ezzel kapcsolatban rengeteg tévhit tartja azonban magát.*

Sokszor elmondtam, hogy teljes félreértés, amikor egyesek azt hiszik erről az egészről, hogy egy nagy szabálygyűjtemény, ahol minden pontosan le van írva, mit hogyan kell játszani. Ez egy nyelv. A zene maga egy nyelv, ilyenfajta előadása egy arra való készség, hogy az, aki a nyelvet beszéli, sok mindent el tudjon vele mondani. Kedvelt és sokat idézett hasonlatom, hogy ha valaki el akarja szavalni angolul a Hamlet-monológot, két út áll előtte. Vagy rongyosra hallgat-

ja egy kiváló angol színész előadását, és (bár egy szót sem ért belőle) addig hallgatja, amíg le nem tud utánozni minden apró nüanszt: végül ebből is lehet egész meggyőző produkció. Sokkal kézenfekvőbb viszont a másik lehetőség: megtanulni angolul. Ettől még Shakespeare Shakespeare marad, a darab adott lesz, viszont a lehetőségek hihetetlenül gazdag tárháza áll majd előtte arra nézve, hányféleképpen tudja elmondani a szöveget. Hiszen pontosan tudja, melyik szó mit jelent és miért van ott: valahogy így van ez itt is. Ha az ember megismerkedik a régi hangszerekkel, a használatukból levonható tapasztalatokkal, olyan szabadság tárul fel előtte, amelyben jelentős, mi több, óriási (nem öncélú, hanem akceptálható) különbségek lehetségesek két szuverén régi hangszeres előadás között, míg a folyamatos vibrato-val megszólaló, kisse elmaradott stílus sokkal uniformizáltabb.

■ *Ha a barokk művekről beszélünk, már nem nagyon kérdőjelezi meg a historizmus szükségességét, a bécsi klasszikával kapcsolatosan viszont lassabban tudatosulnak vele akár a zenészek, akár a közönség.* Tizenöt évvel ezelőtt, amikor a Varázsfuvola koncertszerű előadásával diplomáztam, ez a fajta Mozart-előadás ha nem is botránykötőnek, de mindenképpen furcsán delikátnak számított. Eltelt nyolc év, mire először az Operaházban repertoár-előadásokat dirigálhattam (azóta is rendszeresen vezényelek ott) és 2001 körül magam is meglepődtem, akkora fogadókészséggel találkoztam az Operaház zenészei felől. Talán az is az oka volt ennek, hogy a régi Mozart-játék, amelyet tulajdonképpen „Karl Böhm-stílusnak” lehetne nevezni – amellyel én nagyon sok szempontból nem értek egyet, de azért az egy szép és konzekvens világ volt – mára tulajdonképpen végleg szétesett. Mindenki érezte, hogy pont úgy már nem lehet, viszont nem tudták, akkor hogyan kellene, és ezen a ponton a historizmusnak fontos szerep jutott.

■ *Mi a helyzet a karmesterekkel? A muzikusok bármennyire is szeretnék korábban játszani, erről nem ők döntenek.*

A karmesterek többsége eleve nem szereti ezt a repertoárt. Legyünk őszinték: többségük mélyen boldogtalan, ha nem dirigálhat legalább száz embert egyszerre, és ezért is a nagyromantika felé vonzódnak.

■ *S vajon az hitelesen szólal meg?*

Annak sem tesz jót a folyamatos vibrato, amely nem is autentikus. Noringtonnal készült egy kiváló interjú a Muzsikában néhány éve,

ezt mindenki figyelmébe ajánlom. Ő mondta el, hogy a Bécsi Filharmonikusok zenekarában még az 1920-as években is egyenesen tilos volt vibrálni. A szólisták kifejezési eszközként mindig is vibráltak, amióta hegedű létezik, de a folyamatos vibrato a XX. század előtt soha nem volt jellemző. (Persze, ettől még ez a mai előadói stílus világtendencia – szerintem ez sajnálatos, de tény.) Visszatérve az előző kérdésre, a kollégáim többsége úgy érzi, a barokk illetve bécsi klasszikus zenében nincs elég karmesteri feladat. Pedig Simon Rattle azt mondta, hogy egy zenekart igazán jól felépíteni főleg bécsi klasszikus zenén keresztül lehet. Rendre fel-felmerül a magyar zenekaroknál az igény erre a korszakra, de általában nemigen van előrelépés (talán a fent említett karmesteri hozzáállás miatt): nagyon örülök, hogy például a Telekom Zenekarnál Keller András vezetésével valóban elindult ez a komolyan vett bécsi klasszikus vonal. Minden zenekarnak jót tenne.

■ *Az Operaházhoz visszatérve: mikor lesz Magyarországon repertoáron barokk opera?*

Vannak tervek, tudtommal már a jövő évadra is. Kerülgetni szoktuk a témát, de be kell vallanunk: nem igazán jó az Operaház akusztikája, és ezért nem túlságosan alkalmas még Mozart-operák modern hangszere, de stílushű előadására sem. Legfeljebb azzal a kompromisszummal, hogy egy Così fan tutte-t vagy egy Figaro-t (amelyek valójában kamaraoperák), Verdi-hangerővel játszunk, és főleg énekelünk. Ezért rengeteg hangi intimitás, amely egy vérbeli Mozart-előadás velejárója kellene, hogy legyen, nyom nélkül eltűnik és csak a nagyobb hangok tudnak érvényesülni. Előbb-utóbb megkerülhetetlen lesz visszaépíteni az Operaházat az átalakítás előtti állapotába, amelyről mindenki azt mondja, hogy csodálatos és sajátos akusztikával bírt, hasonlóan a bécsi operához.

■ *Ha lesz barokk opera, milyen zenekar kíséri majd?*

Szóba került már, hogy legyen-e esetleg a zürichi opera példájához hasonlóan egy állandó historikus együttes az Operaházban. Szerintem egyelőre ennek nincs realitása, de igazából szükség sincs rá: ha kell, egy-egy előadásra lehet és érdemes szerződteni „régizeneszereket”, egyszóval egy külső, már létező és profi zenekart. Még egyszer mondom: nem a hangszer a lényeg, azonban mindenkinek lehetőleg azon a hangszereken kell játszania, amelyiken magas színvonalon tud teljesíteni – egy teljes Mozart-zenekar korabeli hangszerekre való „átállításának”

problémáit azok ismerik igazán, akik egy ilyen sokéves folyamatot végigcsináltak. Szerintem inkább a modern hangszeres együttesek előadási stílusán kellene csiszolni.

■ Milyen a régizene magyar közönsége?

A magyar közönségnek több arca van, de egyáltalán nem panaszkodhatom: nyitottak, fogékonyak. Az Orfeo Zenekar és a Purcell Kórus idei hangversenyeire majdnem 800 bérletet adtunk el, eddig az első koncertre került sor február 5-én (Bach h-moll miséje), vatta nélküli teltházzal: nagyon büszke vagyok a közönségünk színvonalára is. Emellett elképesztő, milyen magas szakmai szintű diskurzus zajlik például a fidelio.hu internetes oldalának némelyik fórum rovataiban. Nekem is van ott egy saját fórumom, a saját nevemen beszélgetek a közönséggel és érdeklődőkkel: hihetetlenül művelt emberek írnak oda és azt, hogy néha milyen színvonalúak ezek a beszélgetések, az is bizonyítja, hogy ha az ember a Google-ban egy-egy ma alig ismert, viszont a korában nagyon fontos zeneszerzőre rákeres az egész (azaz nem csak magyar nyelvű!) világhálón, az első öt találat között sokszor megtaláljuk a Fidelio magyar nyelvű fórumait.

■ Hol tartják számon a magyar régizenei együtteseket, koncerteket külföldön?

Leginkább sehol, persze ennek elsősorban az az oka, hogy mint mindent, ezt is rosszul, gyakorlatilag egyáltalán nem menedzseli az ország. Igaz, hogy rangos helyeken játszottunk külföldön, mint tavaly például a Schleswig-Holstein Fesztiválon (annak is egyik fő, hamburgi helyszínén), Schiff András és Heinz Holliger Ittingeni Pünkösdi Fesztiválján, vagy éppen a drezdai Frauenkirchében, de ez mindig meglehetősen esetleges. Külföldi szakértő körökben többnyire elismernek minket, tudják, hogy sok jó együttes működik Magyarországon, de a nagyközönség szinte semmit sem tud rólunk: ezen a téren még sok tennivaló van. Amennyire ismertek vagyunk, azt zömben a lemezeinknek köszönhetjük. Sokan legyintenek a Hungaroton „first recording” lemezeire, mondván, hogy méltán elfeledett zeneszerzők méltán elfeledett műveit veszik fel, ez azonban – legalábbis szerencsére a mi repertoárunkra, például Charpentier, Carissimi, Tartini, Tunder, Geist és Michael Haydn műveire – egyáltalán nem igaz.

■ Mennyire támogatja az állam a régizenet?

Gyakorlatilag semennyire: persze az egész magyar zenei élet finanszírozási rendszere

sem működik normálisan abban az értelemben, hogy erre a repertoárra egy forint sincs „beleépítve” a 10 milliárd fölötti komolyzenei, komolyzenével összefüggő költségvetésbe. A szimfonikus zenekarok ezt a repertoárt, főleg a barokk zenét nem játsszák, erre még annyi kísérletet sem tesznek, mint a bécsi klasszikus zenére, ami azért szintén hiánycikknek számít. Nekünk magunknak kell létrehozni a produkciókat, és ez nagyon nehéz. Ha valaki megveszi a koncertünkre a jegyet (mondjuk) 3000 forintért, ahhoz hozzá kell képzelnie még legalább 4-5000 forintot, amennyivel többre a jegy valójában kerülne: a különbözetet minden egyes produkcióra nekünk kell összeszedni. (A saját szervezésű hangversenyeken én ingyen vezényelek, nem is tudnék magamnak miből fizetni.) Egy-egy Nemzeti Hangversenyterem-beli este deficitje számunkra 3-3 és fél millió forint, teljesen eladott telt ház esetén is.

■ Nem is lát reményt arra, hogy ez a közeljövőben megoldódjon? Néhány éve a kortárs zene is külön kap támogatást az UMZE-n keresztül.

Ők nyilván jobban lobbiztak, nekem ez eddig nem sikerült: még soha nem kaptunk 5 millió forintnál nagyobb összeget ugyanaból a forrásból. Régóta mondom, hogy létre kellene hozni egy „régizene-központot”, amely egy állandó költségvetéssel produkciókat szervezne: egészen szerény anyagi összegekkel is szinte csodákat lehet művelni, talán szerénytelenség, de úgy vélem, erre a mi létezésünk is bizonyíték. Többször tűnt már úgy, hogy van érdeklődés az ötlet iránt, de aztán mindig máshogy alakult. Nem jó, hogy nincs finanszírozva ez a repertoár, az pedig különösen nagy baj, hogy nincs hová pályázni. Én magam 2000-től négy évig voltam kurátor az NKA Zenei Kollégiumában, pontosan ismerem a helyzetet, de így is meglepett, hogy legutoljára 2007/2008-ra vonatkozó összes pályázato-

mat elutasították a jelenlegi kurátorok: nem gondolom, hogy szakmailag ne lett volna komoly és megalapozott a tartalmuk.

■ Az Orfeo Zenekar idén már 17 éves. Bizonyos szempontból az, hogy ma már sokkal nyitottabb mind a zenésztársadalom, mind a közönség a historizmusra, Önöknek is köszönhető. Mik voltak a nehézségei és a szépségei ennek a bő másfél évtizednek?

Hosszú és rögös út volt ez a 17 év. '91-ben, amikor alakultunk, még „modern” hangszerreken játszottunk, lényegében '94-től mondhatjuk, hogy már csak korabeli hangszerreken zenélünk. Eleinte persze meglehetősen rossz minőségű hangszereink voltak, ez az utóbbi években jelentősen javult, sikerült szponzort találni hangszerek építéséhez, én magam is rengeteg hangszert vásároltam, amelyek az én tulajdonomban vannak, és a zenészeink használják. Nem hiszem, hogy a 17 év nehézségeit meg lehetett volna takarítani. Amire különösen büszké vagyunk, hogy Magyarországon nagyon sok zenetörténetileg fontos művet mi szólaltattunk meg először korabeli hangszerreken zömében „magyar erőkből”, kezdve a Cosi fan tutte-tól a Máté-passióig. Mérföldkő volt például számunkra Haydn Évszakok c. oratóriumának öt évvel ezelőtti fertőszentmiklósi első előadása (azóta többször is játszottuk): a korai német romantika soha nem lépte túl Haydnnak ezt az utolsó művét (például zenekarkezelési szempontból), úgyhogy nagy fegyvertény volt, hogy össze tudtuk hozni, majdnem kizárólag magyar erőkből. Ilyen téren nem voltak hazai tapasztalatok, ezeket nekünk kellett begyűjteni. Aki utánunk jön (bár egyelőre még nem látok igazán jelentős együttest felbukkanni), ezek némelyikét már „megspórolhatja”, építhet a mi tapasztalatainkra, ahogy mi is építhetünk az elődeinkére.

Kiss Eszter Veronika

2008 Liszt Ferenc-díjas kitüntetettek:

A Liszt Ferenc-díj kiemelkedő zenei és előadó-művészeti tevékenység elismerésére adományozható állami kitüntetés. A díjat évente, március 15-én, nyolc személy kaphatja. A kitüntetett adományozást igazoló okiratot és érmet kap. Az érem kerek alakú, bronzból készült, átmérője 80, vastagsága 8 milliméter. Az érem Gáti Gábor szobrászművész alkotása, egyoldalas, Liszt Ferenc domború arcképét ábrázolja, és LISZT FERENC-DÍJ felirattal van ellátva

Babos Gyula, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem gitárművész-tanára

Bálint János fuvolaművész

Kovács házi István operaénekes

Lakner Tamás, a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Zeneművészeti Intézet karnagya

Oberfrank Péter, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem karmester-zongoraművésze

Vashegyi György, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem karmestere

Varga Zoltán, a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának kürtművésze

Virág Emese, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem zongoraművésze